

Antisemita

Una paraula segrestada

Valentina Pisanty

Traducció de Marta Nin

comanegra

TAULA

INTRODUCCIÓ	9
ANTISEMITISME	25
1. Història d'una paraula	25
2. El mite de l'Etern Jueu	37
3. Antisemitisme vell i nou	42
4. La invenció del nou antisemitisme	50
5. Israel com a Jueu Col·lectiu?	61
6. El doble propòsit de les definicions	74
7. L'estratègia de la pressió	93
8. Cacera de bruixes	101
9. Raó d'estat	111
10. El retorn (d'incògnit) del vell antisemitisme	121
SEGRESTADA	131
L'ÚS POLÍTIC DE L'ACUSACIÓ D'ANTISEMITISME	135
APÈNDIX	149
REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	165

INTRODUCCIÓ

Tota guerra és també una guerra de paraules. Potser una guerra de paraules, abans que res, i no és cap paradoxa cínica. A propòsit del famós discurs de Winston Churchill l'endemà de la retirada anglesa de Dunquerque («Lluitarem a les platges, lluitarem a les pistes d'ateratge...»), Kennedy va dir que, amb les seves paraules, Churchill havia mobilitzat la llengua anglesa per enviar-la a la batalla. La guerra de Gaza no és cap excepció, sempre que es vulgui anomenar *guerra* l'enfrontament asimètric entre un exèrcit regular i una població civil a la mercè dels esdeveniments. Cada part implicada fa servir tots els recursos retòrics de què disposa per justificar-se davant l'opinió pública, i davant de si mateixa sempre que pugui, i també per explicar el conflicte en termes favorables a la pròpia agenda. No és cap escàndol, s'ha fet sempre: la guerra sempre és justa per a qui la fa. La diferència es produeix, més aviat, quan es pretén assumir el control de la llengua per modificar el significat de les paraules en benefici propi.

Canviar el sentit de les paraules amb finalitats estratègiques és una pràctica del poder polític que, en absència

de contrapesos, li dona via lliure per perseguir els seus objectius a qualsevol preu. No és casualitat que les dictadures parin la màxima atenció a la disciplina de la llengua i prohibeixin els termes inconvenients, imposin un estàndard infal·lible i intervinguin directament en les definicions per vigilar els usos no autoritzats de les paraules més sensibles.

Que una manipulació d'aquesta mena es dugui a terme en nom dels valors més alts de la democràcia podria, en canvi, sorprendre. Les democràcies liberals no haurien de tolerar les prepotències lingüístiques dels règims totalitaris en què qui mana pot decretar, d'un dia per l'altre, que la guerra és pau, la llibertat és esclavitud, el bar és «aquí es beu» i el còctel, una «beguda *arlequina*», com va imposar el feixisme.¹ La llengua és de tothom perquè no és de ningú. És de tothom perquè cada parlant entra en el llenguatge com qualsevol altre, i accedeix al patrimoni comú sense límits ni restriccions, llevat de les regles gramaticals que valen per a tothom i que, si cal, es poden transgredir, com quan s'introdueixen modismes nous o s'empra el lèxic d'una manera insòlita. No és de ningú perquè els processos de transformació lingüística tenen lloc sobretot de manera espontània, com quan —ves a saber per què— una expressió inusual determinada és acceptada de mica en mica per la resta de la comunitat,

¹ El règim de Mussolini va imposar una campanya d'italianització forçada dels estrangerismes, dels regionalismes i de l'onomàstica, bandejant paraules com bar i còctel entre moltes altres (nota de la traductora; sempre que no s'especifiqui, les notes són de l'autora).

sense que ningú pugui prescriure'n o impedir-ne l'adopció per decret. No cal dir que algú ho pot intentar, però, en democràcia, aquests intents no estan ben vistos i solen fracassar. Un cop caigut el règim feixista, els italians, als quals se'ls havia imposat l'ús del *vós*, van tornar a dir *vostè*.

La llengua viu de lleis pròpies, i és bo que sigui així. Tanmateix, pot passar que fins i tot en contextos democràtics intervinguin actors poderosos capaços d'interferir en els processos d'evolució. Líders polítics, grups de pressió, institucions socials capaces no només de proposar formulacions que reflecteixin els seus interessos —com és natural—, sinó de prescriure'n l'adopció amb mitjans xantatgistes o coercitius (*benvolguda cadena de televisió, fes-me fora aquell periodista, gràcies*), per exemple acusant d'antipatriota qualsevol que es negui a qualificar de *guerra contra el terror* la invasió americana de l'Afganistan (2001) i de l'Iraq (2003). Si la resta de la comunitat parlant no s'adona de la ingerència o si, malgrat adonar-se'n, se la priva de la possibilitat d'oposar-s'hi, el principi de la llibertat d'expressió queda greument compromès.

És el cas de la paraula *antisemita*, protagonista d'aquest llibre. Durant més d'un segle, la seva història ha seguit els mecanismes ordinaris de transformació lèxica. Reivindicada primer amb orgull pels racistes del segle XIX i XX, associada després a la memòria dels pitjors crims contra la humanitat, semblava que amb la derrota del feixisme i del nazisme no tindria més recorregut. Aparentment, el terme estava destinat a quedar relegat als llibres d'història

i, a tot estirar, a ser emprat en el llenguatge quotidià per referir-se als nostàlgics que encara són de l'opinió que el món està secretament dominat per una càbala de jueus perversos. Però fins i tot ells mateixos van rebutjar ser definits com a antisemites, i amb raó: sobre aquesta paraula, i sobre la ideologia que arrossega, pesa una condemna tan universal que fa desaconsellable qualsevol intent de reapropiació.

Mentre en el discurs comú entrava en la llista dels epítets més injuriosos, la paraula *antisemita* s'ha convertit en matèria de discussions acadèmiques. Els historiadors es pregunten fins a quin punt és legítim datar-ne retrospectivament l'ús als segles que precedeixen la seva entrada al lèxic. Eren antisemites també els enemics bíblics del poble jueu i els propagadors medievals de les falses imputacions antijueves? O potser val més la pena mantenir separats aquests fenòmens designant-los amb termes diferents, com per exemple *judeofòbia* en el cas dels prejudicis medievals? Els sociòlegs i comentaristes polítics, per la seva banda, es demanen fins a quin punt les manifestacions d'hostilitat antijueva actuals —sovint indirectes i camuflades— estan englobades dins el terme. Es discuteix no tant la definició de la paraula (què s'entén per *antisemita*?), sobre la qual hi ha un acord força unànime, com les condicions de l'ús: a qui es pot aplicar l'etiqueta *antisemita*? Són debats habituals en la història dels mots. De tant en tant, historiadors i lingüistes s'asseuen al voltant d'una taula per fer balanç dels canvis produïts i per decidir si cal registrar-los als diccionaris.

La resta de la comunitat pot prendre nota dels seus suggeriments o bé seguir el seu propi camí («jo ho dic així»), segons un procés d'evolució lingüística que difícilment i amb greus riscos pot ser reprimat i governat des de dalt.

No obstant això, entre finals dels anys noranta i les dècades següents, alguns responsables polítics entreveuen amb una claredat creixent el potencial estratègic de la paraula *antisemita*. Esdevingut sinònim de *mal absolut*, el terme es presta a una varietat d'usos funcionals a la política per part de qui se'n considera guardià i titular. Entre aquests, com és evident, hi ha els partits de la dreta israeliana al poder des del 1996, gairebé ininterrompudament. Amb el suport d'institucions nord-americanes i europees, els governs israelians d'orientació ultranacionalista s'autoproclamen portaveus oficials de les víctimes de l'Holocaust, descendents inclosos. No importa si entre els actuals quinze milions de jueus al món només set han triat de viure a Israel. Defensen que, com que Israel és l'únic país amb majoria jueva, la supervisió de la memòria de l'Holocaust correspon al seu lideratge polític. Anomenant-se *motu proprio* «guardians de la memòria», reivindiquen un monopoli sobre l'àrea del llenguatge relacionada amb els crims històrics patits pels jueus d'Europa: *genocidi, gueto, camp d'extermini, pogrom, racisme, antisemitisme* i altres paraules afins. Només ells en poden autoritzar l'ús. El *copyright* els pertany de dret.

La premissa de la qual parteixen és que els antisemites són aquells *amb* els quals, per definició, no es parla: com a màxim, es pot parlar *d'ells* per decidir com combatre'ls

millor. Aquest és el sentit de l'eslògan «Mai més», al voltant del qual les democràcies liberals es van unir després de la caiguda del mur de Berlín per redefinir el projecte identitari comú. En deriva que qualsevol que mereixi l'epítet d'*antisemita* ha de ser considerat com un cos aliè a la democràcia i ha de perdre el dret d'intervenir en els debats públics. Amb els racistes no es discuteix.

Fins aquí no hi ha res d'estrany, si no fos pels dubtes que poden sorgir respecte al fet que el lema «Mai més» pugui constituir una base sòlida sobre la qual construir el futur de les democràcies occidentals. El pas següent, però, molt més temerari, és el d'incloure dins la categoria dels *antisemites* no només qui exhibeix un prejudici antijueu, sinó també els enemics actuals de l'estat d'Israel. I, entre aquests, no només els enemics que recorren, efectivament, al repertori de l'antisemitisme històric per desacreditar les decisions polítiques d'Israel amb arguments racistes (n'hi ha), sinó també els qui sense recórrer als tòpics de la propaganda antisemita manifesten una hostilitat radical envers Israel, entès com a estat dels jueus, o fins i tot mantenen un contenciós històric amb Israel per la terra *entre el riu i el mar*.

La transició és tot menys òbvia, començant per l'elecció d'anomenar Israel l'*estat dels jueus*. L'expressió és, en si mateixa, discriminatòria cap al 25% dels ciutadans israelians no jueus i, de fet, la llei que el 2018 va definir oficialment Israel com a «llar nacional del poble jueu» va ser aprovada al parlament israelià amb una majoria molt ajustada, senyal que fins i tot dins del país hi havia veus

dissidents. Però la identificació entre judaisme i Israel és un dels punts programàtics dels partits ultranacionalistes al poder, els quals, al llarg dels anys 2000, van mobilitzar grans recursos i esforços diplomàtics per tornar a delinear les fronteres entre els significats lingüístics difuminant a favor seu les diferències entre *judaisme* i *sionisme*, com si fossin una mateixa cosa (deixem ara de banda el fet que també el terme *sionisme* inclou sentits i matisos diversos que caldria especificar cas per cas: ja en parlarem més endavant). Òbviament, això també comporta un esmussament de la distinció entre *antisemitisme* i *antisionisme*, com si el segon terme fos sempre i en tot cas un camuflatge eufemístic del primer. I, vist que ningú no protestava, si bé fins aleshores els dos termes havien inclòs àrees semàntiques diferents, durant els anys 2000 es va anar obrint camí el projecte de posar per escrit l'equació *antisionisme* = *antisemitisme*, tot reclamant que la comunitat internacional abanderés les condicions d'ús d'una nova definició de la paraula *antisemita*. Una definició que arraconés el vell nucli semàntic del terme, encara arrelat en la memòria dels grans traumes del segle xx, per substituir-lo per un altre de més alineat amb els objectius de la dreta israeliana. Calia definir com a *antisemitisme* no ja només, i no pas tant, «l'hostilitat envers els jueus pel fet de ser jueus» —una definició de la qual és més difícil reclamar-ne l'exclusivitat—, com «l'hostilitat envers Israel com a estat dels jueus». D'aquesta manera s'obtidria un avantatge immediat en termes d'imatge i legitimació política.